

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Camilla Ali

Kan man äga den man älskar?

- något om problematiken kring kvinnofridsbrottet

Examensarbete
20 poäng

Handledare Gunnar Bergholtz

Straffrätt/processrätt

VT 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte	4
1.2 Avgränsningar	4
1.3 Forskningsläge	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Disposition	6
1.6 Definitioner	7
2 BAKGRUND	9
2.1 Historiska perspektiv på kvinnans ställning i samhället	9
2.2 Våldets omfattning	10
2.3 Normaliseringsprocessen: kärlek med våldsamma inslag	12
3 KVINNOFRIDSREFORMEN – INFÖRANDET AV BROTTET	14
3.1 Bakgrund till brottet	14
3.2 Sou 1995:60	14
3.3 Proposition 1997/98:55	16
3.3.1 Lagtext 1 juli 1998	17
3.4 Revidering i prop. 1998/99:45 genom NJA 1999 s.102	18
4 GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING ENL. 4 KAP. 4A § BRB	20
4.1 Objektiva rekvisit	20
4.1.1 Typer av brottsliga gärningar	20
4.1.2 Mot en närstående eller tidigare närstående person	21
4.1.3 Upprepad kränkning	21
4.1.4 Ägnad att allvarligt skada personens självkänsla	22
4.2 Subjektiva rekvisit	23

4.3	Preskription	23
4.4	Grov fridskränkning	23
5	GÄRNINGSBESKRIVNING – EN DEL AV DET KONTRADIKTORISKA FÖRFARANDET	25
5.1	Principen om kontradiktoriskt förfarande	25
5.2	Gärningsbeskrivningens funktion och utformning	25
5.3	Särskilt om precisering av tid vid familjevåld	27
5.4	Slutsatser kring gärningsbeskrivningen och (kvinno)fridsbrottet	31
6	RÄTTSTILLÄMPNING	33
6.1	Förutsättningar	33
6.2	Begreppet ”närstående”	33
6.3	Upprepad kränkning	36
6.4	Ägnat att allvarligt skada någons självkänsla	41
7	ANALYS OCH SLUTSATSER	46
7.1	Brottsrekvisit	46
7.1.1	Begreppet ”närstående”	46
7.1.2	Upprepad kränkning	46
7.1.3	Ägnat att allvarligt skada självkänsla	48
7.2	Om gärningsbeskrivningarna	49
7.3	Slutsatser	50
7.3.1	Slutord: tänkvärt om rättvisa	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	56

Sammanfattning

Cirka tjugotusen anmälningar om misshandel mot kvinnor görs varje år. Av dessa beräknar man att två tredjedelar av kvinnorna misshandlas av en man som de har eller har haft en relation med. Mörkertalet anses dock vara så stort som 4/5.

På senare år har man blivit varse om våldets karaktär och mekanismer inom nära relationer. Normaliseringsprocessen har blivit en erkänd teori om hur våldet börjar och fortsätter att bestå i ett parförhållande. En av anledningarna till att det infördes ett helt nytt brott 1 juli 1998, fridskränkingsbrottet, var just att uppmärksamma och fokusera på upprepade kränkningar som allvarligt skadar en kvinnas integritet och självkänsla. Brottets konstruktion var tänkt att råda bot på problem i samband med ändrad praxis på området som tog sitt avstamp i fallet med Roger och Helena (NJA 1991 s.83). Nu skulle domstolarna istället kunna se till hela den utsatta kvinnans situation istället för att fokusera på enskilda gärningar.

Ny lagstiftning innebär dock inte att alla problem blir lösta. Frågan är hur det nya brottets olika aspekter förhåller sig till rättens övriga krav och principer. Denna uppsats fokuserar på två av problemen: gärningsbeskrivningarnas precisionskrav och hur domstolarna drar gränsen mellan grov kvinnofridskränkning och enskilda brott som till exempel misshandel och olaga hot.

Analysen av ett antal rättsfall visar att precisionskraven på gärningsbeskrivningarna inte ändras då brottsrubriceringen exempelvis blir misshandel och inte grov kvinnofridskränkning. Praxis är således i detta avseende inte diffus. Rättsfallsanalysen visar också att domstolarna gärna vill fokusera på enskilda moment som till exempel huruvida gärningarna varit många eller få till antalet. Man har även satt stort fokus på kvinnans skador som ibland får läggas till grund för bedömningen huruvida offrets självkänsla blivit skadad. Domstolarna tenderar även till att anse grova våldshandlingar vara misshandel av normalgraden om grov kvinnofridskränkning inte kan komma ifråga. Kanske borde åklagaren oftare hävda att grov misshandel föreligger för att fästa domstolens uppmärksamhet på frågan.

Förord

Här sitter jag hemma i solskenet och håller på att avsluta mitt examensarbete. Det innebär inte endast att en intensiv uppsatsperiod är över. Jag uppnår även min juristexamen som avslutar en period i livet och påbörjar en annan. Det har varit en fantastisk tid.

Det hade förstås inte varit lika fantastiskt utan min familj och mina vänner.

Ett stort tack vill jag ge till min handledare Professor Gunnar Bergholtz för all hjälp och stöd. Jag vill också passa på att tacka Marianne Ny från åklagarmyndigheten i Malmö för bra synpunkter och idéer.

Sist men inte minst vill jag tacka Anette Olsson för ett fint ”mentorskap” under studietiden.

Malmö, april 2005

Camilla Ali

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv (avd I)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
SOU	Statens offentliga utredningar
WHO	World Health Organisation

1 Inledning

1.1 Syfte

Denna uppsats kommer att behandla BrB 4:4 a st 2 om kvinnofridskränkning. Brottet är relativt nytt och har en särskild konstruktion där ett flertal redan straffbelagda gärningar läggs ihop till ett enda brott. Jag har valt att belysa en del av problematiken bakom detta brott. Ett av problemen är hur *gärningsbeskrivningen* bör utformas i dessa fall som ofta präglas av många år av misshandel i hemmet.

Ett annat problem är hur man ska dra gränsen mellan kvinnofridskränkning och andra närliggande brottsrubriceringar som till exempel misshandel och ofredande. Hur har domstolarna valt att till exempel tolka rekvisitet upprepade kränkningar? Blir det någon skillnad om fysiskt våld inte alls förekommit? Föreligger det överhuvudtaget stora skillnader i bedömningen?

Har samhället med andra ord lyckats visa att våld i den privata sfären och mellan två personer som älskar varandra är oacceptabelt? Eller är kravet på kvinnofrid bara en fin etikett att visa upp för omvärlden?

1.2 Avgränsningar

Med tanke på den här uppsatsens karaktär och tänkta omfång är det inte menat att bli en totalstudie av ämnet kvinnofridskränkning, hur gärna jag än velat! Mycket måste alltså utelämnas. Jag kommer endast att beröra fridskränkning mellan heterosexuella personer som lever eller har levt ihop som sambor eller i äktenskap. Övrig fridskränkning mellan exempelvis syskon och i övriga släktförhållanden kommer inte att behandlas.

Eftersom kvinnofridskränkning i mångt och mycket handlar om värderingar och attityder så innehåller ämnet naturligtvis en dos av andra vetenskaper än juridik som till exempel psykologi, sociologi. Detta kommer att beaktas mycket begränsat då mina kunskaper inom dessa områden är mycket blygsamma.

1.3 Forskningsläge

Efter att ha studerat vilken typ av litteratur som finns att tillgå i ämnet vill jag i det följande redogöra kort om forskningsläget.

Beskrivningar om hur våldet mot kvinnor kan se ut, dess omfattning och övrig kartläggning är redan utrett sedan ett antal år tillbaka. På senare år har man, förnuftigt nog, publicerat böcker som är handlar om män som slår och varför de utövar detta våld. Lars Naumberg har skrivit "Över gränsen: om männen och kvinnomisshandeln". Gunilla Rudling och Nina Lindberg vänder sig direkt till männen med sin bok "Herravåldet!: en bok för män om våld mot kvinnor."

En annan aktuell fråga är den om barnens ställning vid misshandel inom familjen. Det handlar om hur barn påverkas av att se pappa slå mamma och om man även ska se barnet som ett brottsoffer som har rätt att kräva skadestånd. En nyligen författad uppsats vid Stockholms universitet har fokuserat på hur man kan hjälpa barn och tillgodose deras juridiska behov vid våld inom familjen ("Frågan är inte om, utan när och hur - barn som erfar våld inom familjen skall uppmärksammas")¹, medan "Barn som ser pappa slå" av Barbro Metell handlar om hur barn påverkas psykiskt och känslomässigt av pappans misshandel.

¹ www.brottsoffermyndigheten.se, Anna Enbert, Stockholm

Litteratur kring ämnet så långt tillbaka som 1970-talet fram till detta år visar tyvärr att kvinnomisshandel är ett ständigt återkommande och aktuellt problem.

1.4 Metod och material

Uppsatsen är som brukligt i huvudsak deskriptiv men innehåller även en analysdel. Man kan också uttrycka det som att jag har till stor del hållit mig till rättsdogmatisk metod. Det innebär att jag utgått ifrån rättskällorna d.v.s. förarbeten, doktrin och rättspraxis.

Materialet har varit av blandad karaktär. Förutom offentligt tryck har jag även använt mig av såväl rättsvetenskaplig som samhällsvetenskaplig litteratur. I uppsatsens senare del har rättspraxis varit den viktigaste källan. BRÅ:s rapporter har också varit till stor nytta.

1.5 Disposition

För att förstå kvinnofridsbrottets alla delar krävs det att man har en god bakgrund. Uppsatsen behandlar inledningsvis definitioner, historiska aspekter och statistik. Jag har också valt att ta med ett exempel på hur normaliseringsprocessen kan se ut. Den tillmäts allt större betydelse för förståelsen av det psykologiska bandet som finns mellan ett par i förälskelse där tyvärr våld kan komma att ingå.

Nästa ”fas” består av en presentation av kvinnofridsbrottet med dess bakgrund, tillkomst och tillämpning. Jag presenterar även åsikterna inom doktrinen kring hur en bra gärningsbeskrivning bör se ut och hur problemen drabbar kvinnofridsbrottet.

I den avslutande delen försöker jag föra fram domstolarnas diskussion när de tillämpar brottet grov kvinnofridskränkning och sist följer analysen.

1.6 Definitioner

Även internationellt arbetar man intensivt kring frågor som berör kvinnors rättigheter. Enligt WHO inkluderar **våld i nära relationer/kvinnomisshandel** ”fysiskt aggressiva handlingar, psykisk misshandel, påtvingat samlag eller andra former av sexuellt tvång, och olika former av kontrollerande beteenden såsom att isolera en person från familj och vänner eller att begränsa tillgängligheten till information och hjälp”.²

Familjevåld torde numera vara ett föråldrat begrepp att förknippa med mäns våld mot kvinnor. Det avslöjar inte vem som är offer och vem som är förövare och innefattar all form av våld som förekommer inom olika nära relationer.

Termen **sexualiserat våld** för väl tankarna närmast till sexuella övergrepp men inom den moderna kvinnoforskningen finns det en djupare analys bakom, där man menar att makt och sexualitet utgör grunderna för mäns kontroll av kvinnor.³ Annat strukturellt våld mot kvinnor såsom pornografi, prostitution, våldtäkt, misshandel och sexuella trakasserier ingår i termen sexualiserat våld.

Länge har ordet **lägenhetsbråk** varit poliskårens benämning på en konflikt i hemmet där man i början inte vet något om vilka som är inblandade. När det senare konstateras att det handlar om att en man misshandlat sin nuvarande eller före detta sambo, fru eller flickvän är begreppet inte längre adekvat.

² Holmberg & Enander, s.30f.

³ Eliasson, s.51f.

Själv har jag valt att i uppsatsen använda termer såsom **kvinnomisshandel**, **våld mot kvinnor i nära relationer** och **mäns våld mot kvinnor**. Enligt min mening är de begrepp som är neutrala och ”vardagliga” och som alla kan förstå utan att behöva inta en djupare värdering.

2 Bakgrund

2.1 Historiska perspektiv på kvinnans ställning i samhället

Under medeltiden bestod samhällsstrukturen främst av ättegemenskap. Den som av någon anledning inte tillhörde en ätt, var rättslös. Vid den här tiden rådde det husbondevälde vilket innebar att det var mannen som företrädde och ansvarade för de övriga familjemedlemmarna utåt. Kvinnorna liksom barnen var däremot omyndiga.⁴ Enligt senare landskapslagar blev alla män myndiga vid 15 års ålder. Ogifta kvinnor blev inte myndiga förrän 1884 och för de gifta dröjde det till 1920.⁵

Familjebildningen som skulle garantera ättens fortlevnad blev självklart oerhört betydelsefull. Det viktigaste var att dottern giftes bort med en för ätten och familjen acceptabel person. Vad flickan själv tyckte spelade antagligen mycket liten roll.⁶ Äktenskapsavtalet ingicks mellan fadern och den blivande maken. Myndigheten gick alltså över från fadern till den äkta mannen.⁷ Först under slutet på 1800-talet fick kvinnor rätt att själva välja vem de skulle gifta sig med, oberoende av faderns önskningar.

Redan 1256 fanns det lagstiftning som hade till syfte att skydda kvinnor från våldtäkt. Den som bröt mot denna kvinnofridslag straffades i regel mycket hårt och i många fall med döden. Problemet, såsom vi ser på saken idag, var dock att lagen var avsedd att upprätthålla familjens och ättens ära och goda rykte, inte att skydda de enskilda kvinnorna. Kvinnornas kyskhet skulle bevaras och ett ingrepp däri var detsamma som ett ingrepp i mannens egendom. Därför ansågs också våldtäkt och misshandel bara existera utanför

⁴ Inger, s.21.

⁵ Nordborg, s.52f.

⁶ Heimer & Posse, s.19.

⁷ Inger, s.24.

äktenskapet. Våldtäkt inom äktenskapet kom inte att bli ett brott förrän 1965 och då var Sverige ändå först i världen att införa detta i lagstiftningen.⁸

Genom lagen om husagan hade mannen rätt att slå sin hustru men bara så pass mycket att kroppsskada eller blodvite inte uppstod. Misshandel var då ett angivelsebrott vilket innebar att det ankom på kvinnan själv att sätta igång en rättslig process. Skilsmässa förekom endast på initiativ av mannen. Kvinnan fick helt enkelt stå ut med att bli slagen eller fly från huset till sin familj. Husagan försvann först 1864, hela sex år efter att det blivit förbjudet att aga sitt tjänstefolk.

Även vid ett brott begånget av en obekant var det ibland kvinnan som fick dra det kortaste strået. Vid graviditet på grund av våldtäkt kunde kvinnans familj förmå henne att gifta sig med förövaren.⁹

Även om kvinnornas rättigheter successivt blev fler under 1700- och 1800-talet, har 1900-talet varit kvinnornas århundrade. Under tidigt 1900-tal blev kvinnorna myndiga, fick ta ut skilsmässa och rösta. Viktigaste av allt var nog den sexuella frigörelsen på 60- och 70-talet med möjligheten till födelsekontroll och rätten till fri abort. Misshandelsbrottet gick ifrån att vara ett angivelsebrott till att falla under allmänt åtal 1982.

2.2 Våldets omfattning

Det är svårt att ge en exakt bild av hur många kvinnor som varje år utsätts för någon form av våld av en närstående man. När man ska jämföra olika undersökningar och enkäter får man vara uppmärksam på hur termen våld har definierats. Ett snäv respektive bred tolkning ger olika resultat.

Dock har kriminalstatistiken blivit bättre på senare år. Sedan 1981 redovisar man numera för huruvida misshandeln har begåtts mot kvinna, man eller

⁸ Heimer, s.20.

⁹ Heimer, s.20.

barn, av för offret bekant eller obekant person och om våldet har skett inomhus eller utomhus. Generellt sett kan sägas att våldet sedan 1999 vid införandet av kvinnofridsbrottet legat på ungefär samma nivå. Det görs runt 20 000 anmälningar om misshandel varje år. Av dem beräknar man att två tredjedelar handlar om våld som utövats av en man som kvinnan har eller har haft en nära relation med.¹⁰

Man får dock tänka på att i vissa fall används både misshandel och grov kvinnofridskränkning i en och samma anmälan. Det senare brottet står för en liten andel av de totala anmälningarna. Till exempel anmäldes 1860 brott mot grov kvinnofridskränkning år 2003.¹¹

Mörkertalet beräknas vara mycket stort (4/5) vilket innebär att mellan en fjärdedel till en femtedel av all misshandel blir anmäld.¹² Anledningarna till den låga anmälningsbenägenheten anses bero på tre faktorer; brottets svårighetsgrad, vad kvinnan och gärningsmannen har för relation och brottsplatsen.¹³ Även om antalet anmälningar om misshandel mot kvinnor har ökat med 20 procent de senaste 10 åren, är man idag överens om att detta dels beror på en ökad anmälningsbenägenhet, dels att våldet mot kvinnor i sig har ökat. Det har också konstaterats att våldet inom nära relationer med dödlig utgång har minskat sedan 70-talet.¹⁴ Varje år dödas i genomsnitt 16 kvinnor av en man de har eller har haft ett förhållande med.

Ett annat sätt att mäta våldet mot kvinnor kan vara att se till rapporten *Slagen dam* från 2001. Den visade ett mycket nedslående resultat; 46 procent av alla kvinnor varit utsatta för våld någon gång efter fyllda 15 år.¹⁵ Störst andel av våldet stod den tidigare maken för med 35 procent. Våld begånget av en man utanför en sexuell relation kom på en god andraplats med 30 procent.

¹⁰ BRÅ 2002:14, s.14.

¹¹ <http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok>

¹² BRÅ 2002:14, s. 22.

¹³ *Slagen dam*, s.11.

¹⁴ BRÅ 2001:11, s. 6.

¹⁵ *Slagen dam*, s. 8.

2.3 Normaliseringsprocessen: kärlek med våldsamma inslag

Eva Lundgren från Uppsala universitet har forskat om våldets normaliseringsprocess. Hon vill med denna teori förklara hur våldet sakta men säkert utvecklas till en normalitet i parförhållandet – för båda parter. För kvinnan innebär normaliseringsprocessen en nedbrytningsprocess.¹⁶ medan mannen uppnår makt och skapar sin manlighet genom att konstituera kön.¹⁷ För att undvika våld, måste kvinnan underordna sig mannen.

Även i ett parförhållande utan våld kan relationen så småningom glida in i en ”normal” maktordning som bygger på kvinnans underordning och mannens överordning. Detta visar en avhandling från 1993 som visade att unga sambopar utan barn i själva verket inte är så jämställda som de trodde.¹⁸

Så här kan normaliseringsprocessen se ut:¹⁹

En man och en kvinna träffas. De blir passionerat kära i varandra. De verkar ha ett förhållande som övriga endast kan drömma om. Paret vill vara med varandra dygnet runt samtidigt som de naturligtvis fortsätter att dyka upp på de evenemang de blir bjudna till. Hans intensiva uppvaktning har ibland svartsjuka inslag, vilket hon ibland tycker är jobbigt. Men samtidigt förstår hon att detta bara är ett bevis på hur mycket han tycker om just henne.

De är så kära i varandra att hon gärna, på hans initiativ, flyttar in i hans lägenhet efter bara ett par månader. Förhållandet är fortfarande första prioritering och det händer sällan att de träffar andra. Men efter ett tag vill hon börja fika med tjejkompisarna igen, träffa sin familj. Han blir irriterad

¹⁶ Lundgren, 2004, s. 49ff.

¹⁷ Lundgren, 2004, s.23ff.

¹⁸ Holmberg, Carin, 1993.

¹⁹ Nordborg, s. 22.

och tycker inte att hon prioriterar deras relation. I det här läget kan hon dock tänka sig att avstå från fiket eller ett möte för hans skull. Han är ju ändå hennes prins. Han belönar hennes val med en romantisk middag.

Efter ett tag börjar han kritisera hennes vänner och anhöriga. Hon försöker vara honom till lags genom att skära ner på kontakterna med dessa ytterligare. Nu börjar hennes livsutrymme gradvis att krympa. Hon har ingen att tala med, vännerna har slutat att ringa. Hon känner att något måste göras och beslutar sig för att följa med på en konferens med jobbet. Hon tänker att de nu har varit ett par i ett år och nu måste de ju lita på varandra. Men när hon lämnar beskedet till sin kille tar han det inte med ro. Han slår henne med knytnäven rakt i ansiktet.

Efteråt är han mycket ledsen, han gråter och ber om ursäkt. Han lovar att det aldrig ska hända igen. Hon är också chockad, men väljer att ta emot hans ursäkt och förklaringar. Han känner ju sig så stressad nu.

Nästa våldstillfälle dröjer länge och utlöses p.g.a en bagatell. Nu står det klart för båda att våldet är redskap för att "lösa" konflikter. Återigen ber han om ursäkt och uppvaktar henne som gottgörelse. Snart börjar han att kommentera hennes brister och fel – gärna öppet inför andra för att i nästa sekund ge en ömhetsbetygelse. Hon känner att självkänslan börjar minska.

Utåt försöker de visa att de har det bra tillsammans. Men då måste de isolera sig för att det ska fungera. Under perioder av mycket våld för att någon inte ska misstänka något och under perioder utan våld för att reparera relationen.

Här ovan skönjs olika mönster som visar att mannen har gått från en kärleksfull uppvaktning till att kontrollera och isolera sin partner. Växelvis använder han våld och kärlek, vilket ytterligare förstärker de känslomässiga banden. Dessutom lägger han över ansvaret för våld på kvinnan och i takt med att hennes självkänsla försvinner, desto rimligare förefaller det vara att det verkligen är hennes fel.

3 Kvinnofridsreformen – införandet av brottet

3.1 Bakgrund till brottet

I juli 1993 fick dåvarande chefen för Socialdepartementet Bengt Westerberg i uppdrag att tillsätta en kommission som skulle utreda frågor som rör våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka sådant våld.

Kommissionen fick, inte helt oväntat, benämningen

Kvinnovåldskommissionen. Utredningen präglades av ett klart feministiskt perspektiv med teorin om mäns överordning och kvinnors underordning som utgångspunkt. Trots att kvinnor numera är ekonomiskt oberoende och att kvinnorepresentationen i till exempel riksdag och regering är hög, kvarstår obalans i maktförhållandet mellan könen.²⁰ En del av obalansen är just våld mot kvinnor av närstående män.

Den bakomliggande tanken med att införa ett kvinnofridsbrott var att uppmärksamma och fokusera på upprepade kränkningar som allvarligt skadar en kvinnas integritet och självkänsla. Det som utgör en kvinnas utsatthet är inte de enskilda handlingarna i sig, utan de kränkningar som hon ständigt utsätts för. Dessa kommer till uttryck genom normaliseringsprocessen.

3.2 Sou 1995:60

Kommissionens arbete resulterade i ett betänkande, Kvinnofrid. Det innehöll förutom förslag på ett kvinnofridsbrott även förslag på lagändringar

²⁰ Prop. 1997/98:55, s.20.

beträffande sexualbrott och hur vissa myndigheter kan förbättra sina insatser för kvinnor som varit utsatta för våld.

Kommissionen konstaterade i sitt betänkande att det perspektiv som tar sin utgångspunkt i kvinnornas situation hittills varit eftersatt.²¹ Orsakerna till våld kan vara många och komplicerade och om våldet mot kvinnor ska kunna motverkas så måste man ha kunskaper om hur våldet ser ut och dess bakomliggande mekanismer.²² Den huvudsakliga orsaken till våldets uppkomst ligger numera i vårt samhälles struktur där män är överordnade kvinnor. Kommissionen ville dock även understryka att endast lagstiftning inte är tillräckligt för att lösa problemet med kvinnomisshandel och att insatser behövs inom flera samhällsområden.²³

När det gäller våld mot kvinnor i nära relationer blir ofta övergreppen många i antal och av samma karaktär. Kvinnan upplever övergreppen som en process. För kvinnan blir det svårt att i detalj beskriva vart och ett av övergreppen när det normala tillståndet präglas snarare av våld än av icke-våld. Eftersom den svenska straffrätten fokuserar på enskilda gärningar går helhetsperspektivet förlorat och när kvinnan inför domstol inte kan precisera misshandelstillfällena på ett sammanhängande och detaljerat sätt, riskerar bevisningen mot den tilltalade att halta.²⁴

Med detta som bakgrund menade kommissionen att det behövs en lagändring i brottsbalken som tar sikte på all form av våld mot kvinnor i nära relationer till män. Skälen till en ny straffbestämmelse var således tre²⁵:

- Brottet ska även ta hänsyn till gärningar som inte idag (då 1995) är kriminaliserade såsom diffusa hot av olika slag i form av påtryckningar.

²¹ SOU 1995:60, s.49.

²² SOU 1995:60, s.51.

²³ SOU 1995:60, s.52.

²⁴ SOU 1995:60, s.301f.

²⁵ SOU 1995:60, s.305f.

- En rad av redan kriminaliserade handlingar kommer att inkluderas i straffbestämmelsen. Exempel på dessa är misshandel och hemfridsbrott. Härigenom blir helheten belyst.
- Det tredje syftet är att gärningens pågående psykiska terror ska tydliggöras där de enskilda gärningsmomenten inte nödvändigtvis behöver preciseras till tid och plats. Varje handling ska alltså inte behöva anges i detalj.

Vidare såg kvinnokommissionen gärna att det nya brottet ska anses vara perdurerande. Det föreslogs också att själva kvinnobrottet skulle utgöra straffbestämmelsens första stycke och fridsbrottet det andra stycket. Påföljden ska vara fängelse i lägst ett år och max sex år.

3.3 Proposition 1997/98:55

Kvinnokommissionens betänkande resulterade i en proposition. Den inleddes bland annat med det viktiga påpekandet att vikten av förebyggande åtgärder inte kan överdrivas.²⁶ I det avseendet är det de våldsbenägna männen som är i centrum. Insikterna om manlighet och våld mot kvinnor måste öka. Regeringen menade också att det är viktigt att männen själva agerar och uppmärksammar problemen.

Propositionen skiljde sig på flera viktiga punkter ifrån betänkandet. Beträffande kommissionens förslag om ett perdurerande brott menade regeringen att detta inte skulle lösa de grundläggande bevisproblem som uppkommer i mål av detta slag.²⁷ Att se brottet som ett fortlöpande förfarande frántar inte åklagarens plikt att bevisa de enskilda händelser som bildar själva kränkningen. Det har även betydelse för rättskraften då det med

²⁶ Prop. 1997/98:55, s.23.

²⁷ Prop. 1997/98:55, s.77.

ett perdurerande brott skulle bli svårare att bedöma vilka gärningar som prövats av domstolen.

Regeringen avvisade även kommissionens förslag om att straffbelägga psykisk misshandel. Tilltänkta gärningar i betänkandet var till exempel att kvinnan förbjuds att träffa släktingar och vänner eller att mannen talar till kvinnan på ett grovt nedsättande vis. Skälet för avslaget var legalitetsprincipen som säger att straffbuden ska vara definierade i förväg. Regeringen menade att en bestämmelse som inkluderar lindrig psykisk misshandel skulle bli oprecis och få oöverskådliga konsekvenser.²⁸

Propositionen behandlade förutom fridsbrottet respektive kvinnofridsbrottet även bland andra förslagen om förbud mot köp av sexuella tjänster och sexuella trakasserier i arbetslivet.

3.3.1 Lagtext 1 juli 1998

Vid brottets ikraftträdande 1 juli 1998 fick paragrafen i 4 kap. 4a § BRB följande lydelse:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han har bott med tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden, skall istället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

²⁸ Prop. 1997/98:55, s.78.

3.4 Revidering i prop. 1998/99:45 genom NJA 1999 s.102

Redan efter ett drygt år blev det angeläget att göra ändringar i fridsbrottet. Anledningen uppkom efter en dom i Högsta domstolen.²⁹ Det var för övrigt första gången som ett mål rörande grov kvinnofridskränkning prövades i HD. Det centrala ställningstagandet för domstolen handlade om innebörden av att gärningarna ska ha varit ett led i en upprepad kränkning.

I målet var Birger åtalad för grov kvinnofridskränkning, alternativt misshandel av sin hustru Lisbeth. Det rörde sig sammanlagt om fyra tillfällen varav ett kunde hänföras till tiden innan kvinnofridsbrottets ikraftträdande. Dessutom var Birger redan dömd två gånger för misshandel mot Lisbeth. Våldet utövades av Birger i parets gemensamma hem, ofta i samband med alkoholförtäring. De hade båda problem med alkohol och grälade ofta om ekonomin i samband med drickandet. Lisbeth fick vid de ovannämnda tillfällena ta emot såväl knytnävsslag som sparkar mot bland annat ansiktet. Av misshandeln hade Lisbeth tillfogats sårskador, blånader och svullnader. Den rättsmedicinska undersökningen visade dessutom att Lisbeth fått hudavskrapningar på flera delar av kroppen.

När det gällde innebörden av momentet ”varit ett led i en upprepad kränkning” tolkade en majoritet av domstolen bestämmelsen så att det för straffansvar måste finnas ytterligare kränkningar eller handlingar förutom de åtalade gärningarna.³⁰ Med detta avser Högsta domstolen tidigare begångna gärningar för vilka den tilltalade blivit fälld.

Vidare menade domstolen att det inte kan anses föreligga hinder mot att beakta de gärningar som den tilltalade tidigare blivit dömd för med tanke på

²⁹ NJA 1999 s.102.

³⁰ Prop. 1998/99:45, s.7.

principen *ne bis in idem*.³¹ Dessa gärningar kan alltså ses som ytterligare kränkingshandlingar vid bedömningen för huruvida de åtalade gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av en kvinnas integritet.

Men eftersom legalitetsprincipen förbjuder retroaktiva inslag, kunde Högsta domstolen inte beakta de tidigare gärningar före 1 juli 1998 som Birger blivit dömd för. Han blev därför dömd till för endast misshandel beträffande de tre misshandelstillfällena efter den nya bestämmelsens ikraftträdande. Hela tre av fem justitieråd var skiljaktiga.

Problemet som regeringen sedan alltså hade framför sig efter HD:s dom var att det för straffansvar krävdes ytterligare gärningar utöver de åtalade eftersom de såg alla gärningarna som en enhet. I maj 1999 överlämnades ett nytt förslag till Lagrådet.

Regeringen framhöll att Högsta domstolens tillämpning innebar ett klart avsteg ifrån de ursprungliga avsikterna med fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning.³² Eftersom regeringen ansåg att begränsningen kunde försvaga kvinnoreformen, var det brådskande med ändringar i lagtexten.

Det blev inga större ingrepp i lagtexten. Rekvisitet ”om gärningarna varit ett led i” ersattes med ”om var och en av gärningarna utgjort ett led i” samt att ordet ”gärningarna” lades till i samband med rekvisitet ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla”.

³¹ Prop. 1998/99:45, s.7

³² Prop. 1998/99:45, s.9.

4 Grov kvinnofridskränkning enl. 4 kap. 4a § BrB

4.1 Objektiva rekvisit

4.1.1 Typer av brottsliga gärningar

Det ska röra sig om flera brottsliga gärningar som ska kunna hänföras till något eller några av brotten stadgade i 3,4, eller 6 kap BrB. Det behöver dock inte röra sig om samma typ av brott.³³ Exempel på brott som kan komma ifråga är misshandel, olaga hot, ofredande och sexuellt utnyttjande. Grövre brott som till exempel grov misshandel eller våldtäkt ingår ej i grov kvinnofridskränkning. Domstolarna ska istället döma särskilt för dessa brott eftersom straffskalan generellt sett är högre än för grov kvinnofridskränkning.³⁴

Kvinnovåldskommissionen ville, som tidigare nämnts, även att brottet skulle innefatta psykisk misshandel som då (och även idag) inte var straffbelagd. Exempel på sådana gärningar är att mannen förbjuder kvinnan att träffa släktingar, vänner och att gå ut. Det kan också handla om att han gömmer undan telefon och nycklar. Kommissionen ville alltså att sådan psykisk påverkan skulle räcka för att det skulle vara tal om kvinnofridsbrott. Regeringen hänvisade dock till legalitetsprincipen och menade att det måste stå klart för var och en i förväg vilka gärningar som är straffbara och vilka som inte är det.³⁵ Det blev alltså ett nej i det avseendet.

³³ Holmqvist, Lena (red.), s.218.

³⁴ Prop. 1997/98:55, s.80.

³⁵ Prop. 1997/98:55, s.78.

4.1.2 Mot en närstående eller tidigare närstående person

I första hand avses med begreppet närstående en person som gärningsmannen bor/har bott med under äktenskapsliknande förhållande eller är gift/har varit gift med. Med sammanboende under äktenskapsliknande förhållande avses de förhållanden som föreligger enligt lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem.³⁶

Begreppet närstående omfattar även gärningsmannens föräldrar, syskon, barn eller styvbarn.³⁷ Om den senare omständigheten föreligger ska paragrafens första stycke om grov fridskränkning tillämpas, i det förra grov kvinnofridskränkning. Normalt innebär det att gärningsmannen och den kränkta bor, eller har bott tillsammans.³⁸

4.1.3 Upprepad kränkning

Meningen är att de enskilda handlingarna ska vara straffbelagda för sig men de ska bedömas i sitt sammanhang med ett särskilt rekvisit som ger brottet dess fridstörande karaktär.³⁹ Det ska alltså inte vara fråga om ett perdurerande brott. Med upprepad kränkning avses i förarbetena gärningar som är ägnade att allvarligt skada en persons självkänsla genom att inkräkta på den personliga integriteten.⁴⁰ Gärningsmannen behöver dock inte ens ha detta som sitt syfte med handlingen. Vad som i det enskilda fallet ska utgöra kränkning ägnad att allvarligt förstöra någons självkänsla ligger, enligt förarbetena på domstolarna att avgöra.⁴¹ Hur många gärningar som fordras

³⁶ Prop. 1997/98:55, s.135.

³⁷ Holmqvist, Lena (red.), s.218.

³⁸ Prop. 1997/98:55, s.132.

³⁹ Prop. 1997/98:55, s. 132.

⁴⁰ Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁴¹ Prop. 1997/98:55, s. 134.

för att kränkningen ska anses vara upprepad beror på deras karaktär. Ju allvarligare gärningarna är, desto färre bör krävas.⁴²

Som regeringen själv angav i den första propositionen kan det bli så att de upprepade kränkningarna blir upptäckta först efter ett par fällande domar. För att då visa att det finns ett mönster i gärningsmannens handlande, måste det vara tillåtet för åklagaren att åberopa de handlingar som den tilltalade blivit tidigare dömd för.⁴³

I propositionen till revideringen menade regeringen att det ännu var för tidigt för ett förtydligande av rekvisitet.⁴⁴

4.1.4 Ägnad att allvarligt skada personens självkänsla

Det som fordras är att gärningarna typiskt sett varit ägnade att allvarligt skada en persons självkänsla. Att så skett behöver inte bevisas i det enskilda fallet.⁴⁵

Regeringen menade i propositionen att krav på planering från den tilltalades sida inte heller bör uppställas. Men det ska röra sig om en viss kvalificering av de brottsliga gärningarna. De brott som här är aktuella från brottsbalkens 3,4 och 6 kapitel, är gärningar som typiskt sett skadar en utsatt persons självkänsla.⁴⁶ När det är fråga om lindriga brott kan detta ske genom att gärningarna ingår i ett mönster som sammantaget bryter ner offret. Självkänslan måste dock ha blivit skadad allvarligt.

⁴² Prop. 1997/98:55, s.133.

⁴³ Prop. 1997/98:55, s. 133.

⁴⁴ Prop. 1997/98:55, s.12.

⁴⁵ Prop. 1997/98:55, s.81.

⁴⁶ Prop. 1997/98:55, s.133.

4.2 Subjektiva rekvisit

När det gäller gärningsmannens uppsåt är det tillräckligt att detta täcker de faktiska omständigheterna som läggs till grund för bedömningen. Oavsett den tilltalades egna värderingar och syften med handlingarna, gör domstolarna själva bedömningen om huruvida gärningarna inneburit kränkning som allvarligt skadat en persons självkänsla.⁴⁷ Huruvida en handling utgjort en kränkning eller skadat en persons självkänsla tillhör alltså de objektiva rekvisiten.

4.3 Preskription

Förutom ovannämnda brottsrekvisit måste alla brottsliga gärningar ha skett under en viss tidsperiod. Vanliga preskriptionsregler enligt RB 35:1 gäller, d.v.s. tio år och preskriberas särskilt för varje gärning som ingår i gärningsbeskrivningen.⁴⁸ En lång tidsrymd mellan gärningarna kan innebära att rekvisitet ”gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla” inte uppfylls.⁴⁹ Om fridsbrotten hade ansetts vara perdurerande så hade inte preskriptionstiden börjat löpa förrän tillståndet upphört.

4.4 Grov fridskränkning

Det är egentligen ingen större skillnad på detta brott och grov kvinnofridskränkning. Det som är avgörande är gärningsmannens och offrets relation. Rör det sig om handlingar som en man begår mot till exempel sin hustru ska paragrafens andra stycke om grov kvinnofridskränkning tillämpas. Det första stycket om fridskränkning möjliggör dock att även kvinnor kan vara gärningsmän.

⁴⁷ Prop. 1997/98:55, s. 133f.

⁴⁸ Prop. 1997/98:55, s. 132.

⁴⁹ Holmqvist, Lena (red), s. 220f.

Kvinnovåldskommissionen ville att grov kvinnofridskränkning skulle utgöra paragrafens första stycke eftersom det skulle beskriva verkligheten bättre. Lagrådet ville överhuvudtaget inte ha en särskild brottsrubricering, d.v.s. grov kvinnofridskränkning. Regeringen lade sig någonstans i mitten och menade att det kan vara värdefullt att urskilja de fall där våldet sker mot kvinnor i nära relationer.⁵⁰ Dock fanns det ingen anledning att frångå brottsbalkens könsneutrala utformning. Grov fridskränkning blev därför placerat i paragrafens första stycke.

⁵⁰ Prop. 1997/98:55, s.83.

5 Gärningsbeskrivning – en del av det kontradiktoriska förfarandet

5.1 Principen om kontradiktoriskt förfarande

I Sverige har denna princip funnits länge och är grundläggande för hur rättssäkerhet och rättvisa uppnås. Dagens innebörd är att parterna ska vara jämlika och att den tilltalade ska få tillfälle att försvara sig.⁵¹ Detta är möjligt genom att denne får veta vad han/hon är anklagad för. Därför måste också gärningsbeskrivningen genom åklagarens stämningsansökan vara så pass konkretiserad att den tilltalade kan falsifiera densamma.⁵² Omvänt ska åklagaren kunna verifiera gärningsbeskrivningens innehåll. Den utgör ramen för vad som ska prövas av domstolen i brottmålsprocessen. Domen i brottmål får nämligen inte avse någon annan gärning än den för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts enligt RB 30:3 (med undantag för när åtalsjustering är tillåtet).

5.2 Gärningsbeskrivningens funktion och utformning

Vad gärningsbeskrivningen ska innehålla definieras i 45:4 i RB. Förutom angivelse av parterna i målet ska åklagaren i stämningsansökan uppge ”den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och

⁵¹ Bergholtz s.1ff.

⁵² Bergholz, s.4.

de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum som äro tillämpliga”. De omständigheter som är av betydelse för gärningens kännetecknande kan vara både s.k. kringomständigheter och rekvisitomständigheter.⁵³ Exempel på kringomständigheter är bl. a tid och plats för gärningen.

Valet av gärning som åtalet avser har betydelse för möjligheten att komma med nya åtal mot samma person under både pågående rättegång och efter att den är avslutad. I sådant fall föreligger litispendens (45:1 st.3 RB) respektive res judicata (30:9 RB) och åtalet ska därmed avvisas. Åklagaren kan ha mycket att vinna på en noggrann gärningsbeskrivning då en dåligt utformad sådan kan leda till ett oriktigt frikännande utan möjlighet att väcka nytt åtal.⁵⁴

Men något krav på en detaljerad beskrivning av den brottsliga gärningen finns inte. Den huvudsakliga funktionen för en gärningsbeskrivning är att rätten kan bedöma förutsättningarna för att avge en fällande dom enligt ett visst lagrum.⁵⁵ Kravet på individualisering medför dock att gärningsbeskrivningen måste innehålla mer än endast rekvisitomständigheter. Ett visst händelseförlopp måste kunna urskönjas där den brottsliga gärningen kan urskiljas ifrån andra gärningar. Genom att i gärningsbeskrivningen ange även tid, plats, förfaringsätt och gärningens effekter kan individualiseringskravet uppnås.⁵⁶ Enligt Dag Victor bör åklagaren dock vara återhållsam med kringomständigheter i gärningsbeskrivningen. När gärningen väl är individualiserad behövs inga fler kringomständigheter anges.⁵⁷ Det viktigaste är att tid och plats för brottet finns med.

⁵³ Victor, s. 215.

⁵⁴ Nordh s.24 .

⁵⁵ Victor s.229.

⁵⁶ Victor s.229.

⁵⁷ Victor s.238.

5.3 Särskilt om precisering av tid vid familjevåld

Precisering av tid och plats innebär för det mesta inga problem men för vissa brott har det blivit ett återkommande huvudbry. Misshandel mot kvinnor inom familjen är, eller kanske var, ett exempel på detta.

Karakteristiskt för denna typ av brott är ju ett stort antal gärningar som ofta spänner över en lång tidsperiod. För målsäganden innebär det svårigheter att exakt precisera tid och rum för alla övergreppen.⁵⁸

Problemet kan sägas vara löst sedan dryga tio år tillbaka genom praxis. I NJA 1991 s.83 var Roger åtalad för bland annat flera års misshandel och våldtäkt på sin sambo Helena. Domstolen accepterade följande gärningspåstående beträffande misshandeln:

”Roger T har under tiden sommaren 1987-d 26 juli 1990 i sin och Helena H:s gemensamma bostad i Smyghamn vid ett mycket stort antal tillfällen misshandlat Helena genom att utdela slag med handen, ofta med dess lillfingersida, mot hennes huvud och armar, varav smärtor uppkommit. Vidare har han under nämnda tid vid ett flertal tillfällen tagit struhtag på Helena, så att hon fått svårigheter att andas.”⁵⁹

Gärningsbeskrivningen angående våldtäkterna hade en likadan konstruktion:

”Roger T har under tiden sommaren 1987-slutet av juli 1990 i sin och Helena H:s gemensamma bostad i Smygehamn vid ett stort antal tillfällen genom våld tvingat Helena till samlag. Våldet har bestått i att Roger T, sedan Helenas böner om att lämna henne ifred förklingat ohörda, betvingat hennes fysiska motstånd genom att med kraft sära hennes ben och, då hon försökt komma loss, hålla ett kraftigt tag runt hennes armar och överkropp. Våldet har vidare ibland bestått i att han dessförinnan med kraft tvingat ner henne i sängen.”

⁵⁸ Nordh s.26.

⁵⁹ NJA 1991 s.83, s. 83f.

Till saken hörde att Roger missbrukade alkohol och i samband med detta kunde han bli aggressiv och det var även då de flesta av de sexuella övergreppen skedde. Utredningen utgjordes till största delen av parternas egna berättelser. Högsta domstolen godtog den bristande precisionen i gärningsbeskrivningen och dömde Roger för misshandel och våldtäkt till fängelse i tre år. Endast fyra fall av misshandel kunde preciseras till ett visst datum och år av Helena. Domstolen ansåg att även viss övrig misshandel som påståtts i åtalet var styrkt och förklarade⁶⁰:

”Ansvarspåståendena mot Roger T grundar sig på Helenas uppgifter. Såsom ofta är fallet när det gäller påstådd brottslighet av förevarande slag, som är undandragen från insyn, föreligger inte några direkta vittnesiakttagelser och inte heller någon teknisk bevisning. Detta hindrar emellertid inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för fällande dom. För detta förutsätts att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last (Jfr bl a NJA 1980 s.725). I det nu föreliggande fallet blir det av avgörande betydelse att bedöma trovärdigheten av Helena H:s uppgifter i belysning av vad som förekommit i målet.”

Ledamoten Nyström utvecklade sin mening över hur problemet bör lösas⁶¹. Hon menar inledningsvis att den här typen av brottslighet ger upphov till diverse problem. Dels är det ofta fråga om en serie övergrepp av likartad karaktär där anmälan görs först efter lång tid, dels finns det sällan varken teknisk eller annan objektiv bevisning. När målsägandens utsaga således utgör den huvudsakliga bevisningen uppkommer nästa problem: för den drabbade kan det vara svårt att i efterhand dels hålla isär olika händelser, dels i detalj beskriva och precisera när och var gärningarna skett.

Nyström avslutar med följande, numera åtminstone för jurister, kända uttalanden kring precisering av gärningar och beviskrav:

”Normalt sett bör fordras att sådana yttre omständigheter som tid och plats för den brottsliga gärningen blir preciserade och utredda. Ibland måste man dock på grund av

⁶⁰ NJA 1991 s.83, s.98.

⁶¹ NJA 1991 s.83, 101f.

sådana utredningssvårigheter som här förut har berörts godta att omständigheter av detta slag lämnas i viss mån öppna. Kan det styrkas att en viss brottslig gärning har blivit begången bör det alltså inte ses som något absolut hinder mot en fällande dom att tid och plats för gärningen inte har kunnat anges exakt utan endast inom vissa ramar. På motsvarande sätt bör åtal för en serie brottsliga gärningar av närmare angivet innehåll kunna bifallas utan att det blir till fullo utrett när och var de olika gärningarna har ägt rum”.

Om detta rättsfallets utfall finns det många åsikter. Gunnar Bergholtz menar att högsta domstolens resonemang i det här fallet inte ska tas som en allmän rekommendation till övriga domstolar och myndigheter, utan manar istället till försiktighet.⁶² Han menar att domstolen i det förevarande fallet behandlar ett antal problem som hänger ihop med varandra; svårigheten att precisera gärningsbeskrivningen leder förutom till att den tilltalade får svårt att försvara sig, även till att det blir svårt att bevisa den brottsliga handlingen. Frågor som när, var och hur måste kunna besvaras för att för att kunna klarlägga om brott överhuvud har inträffat eller inte. Slutligen menar Bergholtz att för det fall det anses tillräckligt att i gärningsbeskrivningen ange att ett visst brott inträffat, är det svårförenligt med den kontradiktoriska förfarandepincipens fulla genomslag.⁶³

Dag Victor gör gällande att HD i detta fall bedömt varje misshandelstillfälle straffrättsligt sett som ett eget brott. I sådant fall innebär domen ett anmärkningsvärt avsteg från sedvanliga krav på individualisering och bevisning.⁶⁴ Om de brottsliga gärningarna däremot hade setts som en enhet, hade det inte varit förvånande med en fällande dom trots att brottet inte gått att utreda i alla avseenden. Dag Victor hoppades även, i sin artikel från 1997, på lagstiftningsåtgärder som skulle ge möjlighet att döma såsom för ett brott när det i verkligheten är fråga om flera brottsliga gärningar. När brottet betraktas som en enhet menar Victor att faktorer som omfattning, frekvens och vanemässighet kan vara av stor betydelse för bedömningen av

⁶² Bergholtz, s. 7.

⁶³ Bergholtz, s.8.

⁶⁴ Victor s.253.

brottet men åklagaren behöver inte i förhållande till dess faktorer, bevisa varje enskild händelse.⁶⁵

Wennberg är dock kritisk till detta resonemang som även anammats i propositionen till kvinnofridsbrottet där det anges att det inte ”alltid” krävs att de enskilda gärningarna preciseras till exakt tid och plats.⁶⁶ Hon ställer sig frågan i vilka fall exempelvis hörsägen duger för bevisning och när det krävs en konkretare precisering som underlag.

Ett annat fall med liknande utgång var NJA 1992 s.446. En far stod åtalad för ett stort antal grova sexuella övergrepp på sin minderåriga dotter i form av både anala och vaginala samlag. I HD dömdes han till det straff som TR bestämt, nämligen 6 års fängelse.

Fallet skiljer sig från NJA 1991 s.83 på så sätt att det i det senare fallet fanns dokumenterade skador på målsäganden samt sakkunniga. De sakkunniga var dock inte eniga och HD hade till slut endast dotterns berättelse och dennas skador i ändtarm och underliv att lägga till grund för en fällande dom.

HD underströk inledningsvis att det inte kunde bli tal om att efterge de beviskrav som bör gälla i brottmål.⁶⁷ För en fällande dom krävs det att det blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade gjort sig skyldig till de påstådda gärningarna. Domstolen hänvisade också tillbaka till NJA 1991 s.83 och menar därmed att det inte utgör något hinder mot en fällande dom att det exakta antalet handlingar inte kan fastställas och att varje enskild handling inte kan fixeras till tid och plats.⁶⁸

⁶⁵ Victor, s.254.

⁶⁶ Wennberg, s.801 (Prop. 1997/98:55, s.81).

⁶⁷ NJA 1992 s.446, s.464.

⁶⁸ NJA 1992 s.446, s. 468.

5.4 Slutsatser kring gärningsbeskrivningen och (kvinno)fridsbrottet

Trots att kraven på gärningsbeskrivningen uppenbarligen är ganska strikta, ledde de två rättsfallen NJA 1991 s.83 och 1992 s.446 till en annorlunda syn på densamma beträffande brottslighet i familj och nära relationer.

Omständigheter som bland annat tid och plats har inte alltid samma avgörande betydelse som vid andra brottstyper. Misshandel och liknande som sker mellan okända personer på offentlig plats är ett exempel på en situation där tid och plats kan vara helt avgörande men hänsyn till alibibevisning m.m.

Det ifrågavarande brotts konstruktion kräver visserligen väldefinierade situationer, men tidsaspekten får nog sägas spela en mindre roll så länge man ser ett mönster i gärningarna. Åtminstone måste gärningstillfällena vara så pass konkretiserade att de ger tillräcklig grund för att bedöma om kränkning föreligger. Som anges i betänkandet till kvinnofridsbrottet är fördelen, där tid och plats i viss mån kan lämnas öppet, att domstolen kan göra en helhetsbedömning av övergreppen och inte endast fokusera på enskilda händelser.⁶⁹

Om nu inte fridskränkning föreligger, måste nog de enskilda gärningarna i vart fall vara så preciserade att domstolen istället kan döma för de enskilda brott som kan komma ifråga. Vad jag här närmast tänker på är misshandel, ofredande eller olaga hot. Det är svårt att motivera dessa enskilda brott skulle kräva en annan precision än om de bedöms som en serie av kränkningar. Dock måste man som de båda rättsfallen ovan visar, kunna ta hänsyn till att det rör sig om brott inom familjen.

⁶⁹ SOU 1995:60, s.410-411

Vad som framkommit och därmed accepterats i praxis kommer att redovisas i kapitel sju i denna uppsats.

6 Rättstillämpning

6.1 Förutsättningar

Detta kapitel är avsett att belysa den diskussion som förekommer i praxis kring hur domstolarna tillämpar och tolkar rekvisiten för grov kvinnofridskränkning. Ofta står andra närliggande brott som till exempel misshandel och ofredande till buds som alternativ och frågan är när misshandel övergår till grov kvinnofridskränkning och vice versa. Men hur lyder resonemanget?

Jag har, för enkelhetens skull, tagit med de rättsfall som finns publicerade i Juridiska fakultetens databaser. De är samtliga av senare datum. En majoritet av dem är från Svea hovrätt men speglar alltså inte något medvetet urval. Datumet för avgörandet står inom parentes.

6.2 Begreppet ”närstående”

NJA 2004 s.97 (2002-02-27)

I.H var från början åtalad för grov kvinnofridskränkning mot sin flickvän och sambo.

Han bodde i en lägenhet som han delade med sina bröder och flickvännen hade en egen lägenhet. Det ansågs vara utrett att parterna under cirka två års tid övernattade och lagade mat hos varandra. Någon gång i veckan hade de dock sovit var för sig, det föreföll sig vara mer praktiskt så. De hade heller ingen gemensam ekonomi eller bohag och I.H var hela tiden skriven på adressen där han bodde med sina bröder.

Tingsrätten valde att tolka det hela som att parterna bott och övernattnat tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden och dömde I.H till 8 månaders fängelse för grov kvinnofridskränkning. Hovrätten valde att tolka parets relationsförhållanden tvärtom men dömde för grov fridskränkning till samma påföljd.

Vad Högsta domstolen hade att pröva var om I.H var att anse som närstående till sin flickvän enligt 4 kap. 4a § första stycket BrB, trots att de varken är eller har varit sambor eller gifta. Riksåklagaren justerade åtalet och yrkade istället på att I.H skulle dömas för grov fridskränkning.

HD konstaterar att begreppet närstående inte kan ges en så entydig innebörd att det är uteslutet att använda det i situationer där en man och en kvinna lever i en fast parrelation utan att vara gifta eller sambor. Domstolen hänvisade till lagmotiven och konstaterade att begreppet närstående kan innefatta fall där människor lever i en vanlig parrelation, om denna präglas av en praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet. Domstolen motiverade sitt ställningstagande med att syftet med paragrafens andra stycke är att belysa och kartlägga omfattningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Skäl saknas därför att se det som att första styckets räckvidd är begränsad. Med denna förklaring fastställde Högsta domstolen hovrättens dom.

Hovrätten för Västra Sverige, B 3307-03 (2005-03-17)

Huvudfrågan i detta mål var huruvida Jans och Annes relation kunde anses vara närstående eftersom de varken var gifta eller traditionellt sambos. Men även här var det fråga om tre preciserade misshandelstillfällen:

- Den 12 januari 2003: Jan slog henne med flera knytnävsslag och karateslag mot bland annat huvudet och magen. Han kastade henne också mot en vägg. Av misshandeln fick hon smärta, blåmärken och rivmärken.

- Den 13 februari 2003: I samband med dödshot slog Jan henne med en plattång och utdelade flera karateslag mot ryggen/nacken. Anne fick smärta och rodnader.
- Den 5-8 maj 2003: Anne fick ta emot flera knytnävsslag mot bland annat huvud och nacke. Hon blev också kastad mot väggar, golv och fick huvudet slaget upprepade gånger mot en kaklad vägg. Skador: utslagen tandbrygga, smärta, svullnader, hudavskrapningar och blåmärken.

De inledde en sexuell relation kort efter att Anne flyttade in i Jans lägenhet december 2002. Målsägande uppgav att de periodvis haft ett bra liv tillsammans. De hade gemensam mathållning och mannen stod för hyran mot att kvinnan köpte narkotika. Anne flyttade en del av hennes bohag efter två månader, men fortsatte att ha sina kläder hos mannen t.o.m. maj 2003. Jan hade å sin sida även vistats i kvinnans nya bostad samt hjälpt henne med att renovera densamma.

Enligt tingsrätten har ett samboförhållande i lagens mening aldrig etablerats. Därför dömdes Jan till fyra månaders fängelse för misshandel av normalgraden. Hovrätten kom fram till motsatsen; Jan och Anne hade vid misshandelstillfällena ett äktenskapsliknande förhållande. Jans fängelsestraff ökades med två månader för grov kvinnofridskränkning. Visserligen medgav hovrätten att straffvärdet för det aktuella brottet var högre än minimistraffet men med tanke på den tid som förflutit sedan gärningarna ägde rum (cirka två år), kunde påföljden inte bli högre.

6.3 Upprepad kränkning

Hovrätten för Västra Sverige, RH 2003:11 (2002-08-30)

Under en månads tid har L-G. T misshandlat sin sambo, S.S, med följande gärningar:

- Den 20 april 2002: gett henne ett knytnävsslag i ansiktet, vridit om hennes finger, kört pekfinger i magen. Skador: svullnad i ansiktet, blåmärken på magen, svullnad, blånad och slitbrott på fingret.
- Den 21 april 2002: bett henne i ansiktet i näsan. Skador: smärta, blodvite och bitmärke.
- Den 25 maj 2002: Bland annat slå hennes huvud mot golvet, slå hennes huvud mot vägg/dörr, struptag om halsen. Skador: smärta, ömhet, svullnad vid öra, stelhet i nacken.

Tingsrätten fann alla gärningarna styrkta och att ingen av dem kunde betraktas som ringa. De bedömdes som grov kvinnofridskränkning. L-G.T. dömdes till sex månaders fängelse. Hovrätten fann visserligen att alla misshandelsbrotten var styrkta och att ingen av dem var att anse som ringa men ändrade ändå brottsrubriceringen till misshandel. En hänvisning till sidan propositionen gjordes. Med detta som utgångspunkt menade hovrätten att våldet varit av begränsad omfattning. Förutom fingerskadan framstår de andra skadorna som mindre allvarliga. L-G.T. dömdes alltså av hovrätten för misshandel av normalgraden till fyra månaders fängelse.

Svea Hovrätt, B 6018-03 (2004-01-27)

Thomas åtalades för att under en dryg månads tid ha begått följande gärningar mot sin sambo Roza:

- I mars 2002: Roza fick ta emot knytnävsslag i magen. Thomas tog även tag om hennes strupe. Av misshandeln fick Rosa smärta och blånad.
- Den 28 mars 2002: när paret var i bilen på väg till Helsingborg har han slagit hennes hand mot instrumentbrädan. Roza fick smärta.
- Den 30 mars 2002: Thomas höll Roza i ett hårt grepp vilket orsakade smärta.
- Den 2 april 2002: Thomas tog tag i Rozas vänstra handled och slog handen i köksbordet. Av detta fick hon smärta, blånad och ömhet. Vid detta tillfälle satte han en kniv mot sin handled och sade att han skulle döda även henne.

Tingsrätten fann det styrkt att Thomas var ansvarig för alla gärningar förutom händelsen i bilen den 28 mars. Desto allvarligare tyckte tingsrätten att händelsen med knytnävsslag var. Thomas dömdes för grov kvinnofridskränkning till fängelse i sex månader.

Hovrätten ändrade domslutet på det sätt att Thomas istället gjorde sig skyldig till misshandel och olaga hot. Motiveringen var att våldsamheterna hade pågått under endast en månad samt att misshandeln varit av mindre allvarligt slag.

Hovrätten för Västra Sverige, B 2703-03 (2004-05-18)

Enligt stämningsansökan har Riza under en två år lång period hotat sin sambo Petra med bland annat följande gärningar:

- April 2001: uttalat att han skulle döda henne.
- Juli 2001: hotat Petra genom följande uttalande: ”jag ska döda dig din hordjävul”.
- November 2001: i samband med att Petra pantsatte ett halsband som tillhörde Riza, hotade han henne till livet.

- November 2001: uttalat att han skulle stycka henne eller be någon annan som skulle ”sätta lika många kulor i henne som han satte i Tyson” (en bekant till Riza) om hon hade någon annan.
- November 2002: hotat Petra genom ett uttalande om att han ångrar att han bara misshandlat henne och inte även dödat henne.

Samtliga hot har varit ägnade att hos Petra framkalla fruktan för hennes eller annans säkerhet till person. Åklagaren yrkade ansvar för grov kvinnofridskränkning.

Det fanns också ett misshandelstillfälle:

- Maj 1999: i besöksrummet på anstalten slängde Riza ner Petra på en brits, tog ett kraftigt tag om hennes vänstra arm och utdelade ett slag med öppen hand mot hennes ansikte.

Tingsrätten ansåg att endast tre punkter kunde styrkas och menade att dessa varit spridda över tiden och inte utgjort ett mönster av en pågående kränkande behandling. Riza dömdes av tingsrätten för olaga hot och ofredande till fyra månaders fängelse.

Som skiljaktig menade rådmannen Kjell Nilsson att Riza gjort sig skyldig till grov kvinnofridskränkning då hans agerande utsatt Petra för ett återkommande kränkande beteende. Att det råder en viss, inte obetydlig, tidsrymd mellan tillfällena och att Petra trots allt valt att stanna kvar hos Riza är utgör inget hinder.

I hovrätten blev det hårdare tag mot Riza. Alla åtalpunkterna ansågs styrkta och Riza dömdes för grov kvinnofridskränkning. Domstolen menade att lagstiftaren har överlämnat åt domstolarna att utifrån det enskilda fallet tolka begreppet upprepad kränkning i den aktuella bestämmelsen. Tidigare

brottslighet begången mot samma person kan beaktas för att visa att kränkningen varit upprepad. Hovrätten konstaterade att Riza blivit dömd för misshandel av Petra 1998 (efter 1 juli). Han har nu, strax efter frigivningen, gjort sig skyldig till fler gärningar mot Petra. Vid en sammantagen bedömning fann hovrätten att det måste anses vara fråga om en upprepade kränkning av Petras integritet som varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla.

Svea hovrätt, B 3389-04 (2004-12-06)

Jahangir åtalades för att under två år misshandlat, hotat och/eller ofredat sin före detta hustru varje vecka. Följande gärningar kunde preciseras:

- Den 21 augusti 2003: Montazeri fick ta emot slag, och sparkar på kroppen. Hon fick smärta av detta.
- Den 20 september 2003: hon blev fasthållen när hon försökte lämna en bil. Jahangir skrek då även kränkande tillmälen till henne.
- Oktober 2003: Jahangir sparkade och slog Montazeri med knuten näve på benen och ryggen. Hon fick också ta emot örfilar. Av detta fick hon smärta och blåmärken arm och lår.
- Januari eller februari 2004: Jahangir slog och sparkade mot ben och rygg så att hon fick blåmärken och smärta. Han hotade också med att göra henne förlamad. Hon fruktade för sin egen säkerhet.
- Den 19 februari 2004: hotade Jahangir med att Montazeri och hennes väninna skulle dödas.

I tingsrätten ansågs tre punkter av fem vara styrkta. Att Jahangir varje vecka skulle ha misshandlat Montazeri ansågs inte heller vara styrkt. Domstolen dömde Jahangir för tre misshandelstillfällen för grov kvinnofridskränkning till fängelse i sex månader.

I hovrätten fördes det en diskussion om vad som ska anses vara upprepade kränkningar eftersom Jahangir där yrkade att han skulle dömas för misshandel och olaga hot istället för grov kvinnofridskränkning.

Hovrätten började med att hänvisa till lagförarbetena som alltså anger att en kränkning anses upprepad beroende på gärningarnas karaktär. Ju allvarligare en gärning är, desto färre gärningar behövs för att kränkningen ska anses vara upprepad.

I fallet var det fråga om fyra gärningar och hovrätten ansåg att det fanns ett tidsmässigt samband eftersom de begicks under en period om ett halvår. Hovrätten menade att brottsligheten kommit att trappas upp och tingsrättens dom fastställdes.

Svea Hovrätt, B 1006-05 (2005-03-16)

Här var det fråga om en verkligt lång period av misshandel (3,5 år) där Eleonor egentligen bara kunde precisera två misshandelstillfällen från sin sambo Stefan på ett klart och tydligt sätt:

- Sommaren 2002 eller 2003 i en sommarstuga satte sig Stefan gränsle över Eleonor och gav henne ett slag i ansiktet. Senare, samma dag, dunkade han hennes huvud mot ett bordsben. Skador: blåmärken och smärta.
- Den 11 december 2004: Eleonor fick flera slag i ansiktet och huvudet. Av detta fick hon rodnad, svullnad, sårskada, blåmärke och smärta.
- *Utöver dessa gärningar* ska Stefan vid andra tillfällen bland annat ha slagit Eleonor i magen när hon var gravid, tryckt till om hennes hals och käke och dunkat hennes huvud i väggen.

Tingsrätten ansåg alla åtalspunkter utom en vara styrkta (att han kallat henne för hora). Trots att domstolen ansåg våldet vara ”förhållandevis

måttligt” och att skadorna inte varit allvarliga, var antalet kränkningar så omfattande att själva brottsligheten i sig ansågs vara allvarlig. Det var särskilt allvarligt att Stefan misshandlat Eleonor när hon varit gravid och vid ett annat tillfälle i närvaron av deras barn. Stefan fick ett år och fyra månaders fängelse för grov kvinnofridskränkning, grovt rattfylleri och olovlig körning. Hovrätten fastställer tingsrättens dom med ändring av påföljden. Stefan får av hovrätten ”med hänsyn till praxis” istället ett års fängelse. Av rättsfallet framgår det tyvärr inte på ett tydligt sätt i förhållande till vilket brott som straffet mildras.

6.4 Ägnat att allvarligt skada någons självkänsla

Svea Hovrätt, B 4751-04 (2004-01-27)

Mikael och Annika hade varit gifta med varandra under en kortare tid och sedan tagit ut skilsmässa. Deras relation var oerhört stormig och de lämnade mycket olika berättelser om alla händelserna.

Annikas historia innehåller bland andra av totalt nio preciserade misshandelstillfällen:

- Någon gång under 2002 satte sig Mikael grensle över Annika och gav henne ett slag över ansiktet. Näsan blev sned och Annika fick näsblod.
- Årsskiftet 2002/2003 knuffade Mikael ner Annika, som då var gravid, på golvet och satte sin fot på hennes mage.
- Någon gång under början av 2004 fick Annika sitt huvud dunkat i golvet av Mikael. Hon kände smärta, fick bulor i bakhuvudet och mädde illa.

Sammanlagt bestod åtalet av två fall av olaga hot, resten rubricerades som misshandel. Tingsrätten ansåg att alla åtalpunkter var styrkta men med beaktande av att lång tid förflutit sedan gärningarna begicks, fick Mikael endast sex månaders fängelse för grov kvinnofridskränkning.

Hovrätten menade att deras förhållande varit stormigt och att handgripligheter förekommit från båda sidor. Annika har ett bevitnat häftigt humör och skulle enligt vittnen ha hittat på en historia om att hon blivit våldtagen. Detta, förklarade hovrätten, utesluter inte att Annika inte är trovärdig eller att hon utsatts för brott. Men hennes allmänna trovärdighet minskas och därför måste hennes utsaga prövas mot den övriga utredningen.

Beträffande beviskravet klargjorde hovrätten bestämt att utan stödbevisning kunde inte Annikas berättelse läggas till grund för en fällande dom.

Hovrätten kom därför att ogilla hela fyra åtalpunkter. Trots att det konstaterades att det rörande de övriga gärningarna finns ett tidsmässigt samband, ändrade hovrätten brottsrubriceringen till misshandel. Tydlig motivering till detta saknas. Påföljden för Mikael blev fyra månaders fängelse.

Hovrätten för Nedre Norrland, B 88-03 (2004-03-30)

I detta fall fanns inget fysiskt våld med i bilden. Av någon anledning har inte stämningsansökan bifogats men av rättsfallet framgår det att Jörgen under femmånadersperiod ofredat sin före detta käresta Lena genom att ringa ett stort antal samtal till både hennes mobil och till bostaden. Det rörde sig om mellan 30-60 samtal per dygn. Jörgen hade också under samma period olovligt trängt sig in och kvarstannat i Lenas lägenhet. Detta skedde 5-10 gånger per vecka. Åklagaren ville ställa Jörgen till ansvar för grov kvinnofridskränkning eftersom gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning av Lenas integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla.

Enligt journalanteckningar från en hälsocentral hade Lena drabbats av panikattacker på grund av det som skett. Hon fick bland annat också hjärtklappningar, kände yrsel och hade sömnsvårigheter. Det slutade med två månaders sjukskrivning.

Tingsrätten ansåg att Jörgen handlande inneburit en avsevärd kränkning och dömde honom för grov kvinnofridskränkning till 150 timmars samhällstjänst. Enligt domstolen motsvarade detta sex månaders fängelse. Hovrätten delade tingsrättens bedömning kring gärningarna, även om Jörgen inte kan sägas ha trängt in i Lenas bostad i den omfattning som påstods. Frågan var istället om gärningarna skulle rubriceras som grov kvinnofridskränkning eller ofredande och hemfridsbrott.

Hovrätten tillstod visserligen att var och en av Jörgens handlingar utgjort led i en upprepad kränkning av hennes integritet men menade att de inte varit ägnade att allvarligt skada Lenas självkänsla. Brotsrubriceringen blev därför ofredande och hemfridsbrott av normalgraden samt villkorlig dom och böter som påföljd. Hovrättsrådet Henrik Ibold var skiljaktig på samma grunder som i RH 2004:48. Han menade att man beträffande att skada någons självkänsla måste beakta huruvida gärningarna ingått i ett mönster där de sammantaget utgjort en allvarlig kränkning. Hela Lenas situation måste beaktas. Jörgen kontrollerade systematiskt Lenas rörelsefrihet samt umgänge och Henrik Ibold menade att det mycket stora antalet gärningar inte kan uppfattas på något annat sätt än ett vidmakthållande av denna kontroll. Han ansåg därför att Jörgen istället skulle dömas till grov kvinnofridskränkning

Svea Hovrätt, RH 2004:48 (2004-09-08)

Inte heller detta fall innehåller något fysiskt våld Istället bestod gärningarna av en stor mängd (av rättsfallet framkommer det att det rör sig om uppåt 25

samtal/dygn) önskade telefonsamtal från Anders sida. Dessa rubricerades som ofredande. Några av samtalen har dessutom bestått av diverse hotelser:

- Den 14 januari 2004 fällde Anders ett yttrande med innebörden att bränna ner deras hus eller förstöra deras egendomar.
- Den 27 april 2004: om han inte fick tillbaka Annika så fanns det ingen anledning till att någon i familjen existerade.
- Den 1 maj 2004: Anders lät meddela att han inte längre stod för konsekvenserna av sitt handlande och att det skulle innebära stora insatser från polisens sida.

Vid ett tillfälle ska Anders också ha gjort tecken med innebörd att han skulle skjuta henne. Detta ska ha skett i januari 2004.

Enligt tingsrätten är samtliga gärningar inte att anse som allvarliga men menar att övergreppen har varit så många att kränkningen av Annas integritet måste ha ansetts vara upprepad. Tingsrätten beaktade hela hennes situation och menade att gärningarna, med stöd av vittnen, varit ägnade att skada Annikas självkänsla. Brotsrubriceringen blir grov kvinnofridskränkning och påföljden sju månaders fängelse.

Hovrätten gjorde en hänvisning till NJA 2003 s.144 med dess innebörd att frågan om förutsättningarna att bedöma den samlade brottsligheten som grov kvinnofridskränkning måste ha gärningarnas karaktär och brottsoffrets situation som utgångspunkter. Till denna bedömning beaktade hovrätten att parterna hade genomgått en uppsplitande skilsmässa. Anders har också haft problem på sitt arbete med ekonomiska bekymmer som följd. Anna hade alltså det ekonomiska övertaget. Häftiga ordväxlingar har förekommit där båda varit lika aggressiva. Gärningarna har inte varit allvarliga till sin karaktär och mot bakgrund av det förhållande som rått mellan parterna är gärningarna inte heller typiskt sett ägnade att skada Annas självkänsla.

Hovrätten menade avslutningsvis grunden till det som skett står att finna i andra orsaker i förhållandet. Tingsrättens dom ändrades på så sätt att gärningarna istället rubricerades som olaga hot och ofredande. Påföljden mildrades något från sju månader till fyra månaders fängelse.

Hovrättsassessor Järtelius var skiljaktig på så sätt att han ville ändra brottsrubriceringen till grov kvinnofridskränkning. Han menade att kränkningen av Annas integritet inte varit av allvarligare slag men av sådan omfattning att det går över gränsen för vad som krävs för de ska anses som upprepade. Järtelius ansåg också att det stora antalet telefonsamtal var ägnade att skada Annas självkänsla. Anders avsikt med gärningarna måste ha varit att kontrollera Anna och mot hennes vilja förmå henne att bli tillsammans med honom igen. Detta måste ha orsakat Anna psykisk press där hon även kände att hon inte själv kunde styra över sitt liv.

7 Analys och slutsatser

7.1 Brottsrekvisit

7.1.1 Begreppet ”närstående”

Även om förarbetena tydligt anger vad begreppet närstående omfattar för relationer, anser jag att domstolarna i dessa fall gjorde rätt bedömning. Enligt min mening måste lagstiftningen ha en modern syn på relationer. Långt ifrån alla parrelationer innebär äktenskap eller samboende. Att leva som särbo för en längre tid blir allt vanligare. Man kan stå närmare varandra efter fem års förhållande som ”endast” pojkvän respektive flickvän än att ha varit gifta i ett år.

Men vad ville domstolen säga i fallet med Jan och Anne? Att den tilltalade tjänar på att rättegången har lett till att en viss tid förflutit?

Stämningsansökan är från maj 2003, rättegången i Göteborgs tingsrätt är i juni samma år och hovrätten avger sin dom så sent som i mars 2005. Vore intressant att veta vad tidsskillnaden beror på och om det i så fall är målsäganden som får ta konsekvenserna?

7.1.2 Upprepad kränkning

RH 2003:11 är enligt min mening ett förvirrande rättsfall! Gärningarna är fler än två och uppfyller således kriteriet ”upprepad”. Ska rätten verkligen fokusera på de *skador* som uppkommit? Detta nämns inte uttryckligen någonstans i förarbetena. Däremot ska man se till gärningarnas karaktär. Borde man inte då istället bedöma gärningarna efter de skador som de *generellt sett* kan leda till? Att till exempel ge någon ett knytnävsslag i

ansiktet och dunka huvudet i en vägg är nog, för de flesta, grova handlingar som kan sluta illa. Ibland har kanske turen varit framme. Det finns individuella skillnader där vissa kanske har lättare än andra för att dra på sig skador och tvärtom. Det är alltså något förvånande att domstolen inte diskuterar huruvida grov misshandel föreligger.

Tingsrättens dom i fallet med Stefan och Eleonor är generös men rättvis med tanke på att målsäganden kunnat precisera endast två misshandelstillfällen. Detta kanske tack vare ett antal vittnen som kunde berätta om våldsamheter och skador på Eleonor vid andra tillfällen. Men återigen kommenteras eventuella skador på målsäganden. I målet är utrett att Eleonor fått ta emot flera knytnävsslag i magen så sent som under havandeskapets fjärde-femte månad. Hon har också blivit slagen i ansiktet och fått huvudet dunkat in i en vägg. Samtidigt som tingsrätten pekar på allvaret i det hela så anser de ändå att våldet varit måttligt. Men om nu gärningarna inte är särskilt många – vilken slags våld ska då krävas? Måste målsäganden vara halvt bragd om livet för att det ska kallas för kränkning? Detta kan inte vara lagstiftarens intention.

Ett annat fall som visar på olika uppfattningar kring huruvida en viss typ av våldshandling är allvarlig eller inte är 6018-03. Här såg tingsrätten särskilt allvarligt på händelsen där Thomas gav Roza ett knytnävsslag i magen och tog strupgrepp på henne. Denna gärning tillsammans med dödshotet i april 2002 räckte för att det skulle anses vara upprepade kränkningar av Rozas integritet. Hovrätten tyckte däremot att misshandeln inte hade pågått särskilt länge samt varit av mindre allvarligt slag.

Intressant i B 2703-03 är att tingsrätten väljer att inte beakta Rizas tidigare misshandel mot Petra för att påvisa mönstret av upprepade kränkningar, trots att propositionen ger uttryck för att detta är möjligt. Tingsrätten påstod också att de övriga gärningarna inte stod i tidsmässig anslutning till varandra.

Hovrätten valde istället att se helheten och jag får intrycket av att de anser det vara kränkande för Petra att så snart sambon blivit villkorligt frigiven för tidigare misshandel mot henne, uppleva att han återigen behandlar henne illa.

Ett annat fall där det fokuserades på det tidsmässiga sambandet mellan gärningarna var fallet med Jahangir och Montazeri. Både tingsrätten och hovrätten accepterar tre gärningar som är begångna under en period om ett halvår. För detta fick Jahangir sex månaders fängelse. Kanske är detta typfallet för grov kvinnofridskränkning?

7.1.3 Ägnat att allvarligt skada självkänsla

I fallet med Mikael och Annika (B 4751-04) kan jag inte göra någon annan analys än att domstolen anser Annika vara medskyldig till de våldsamma konflikter som varit mellan dem. Då har våldet inte heller inneburit någon egentlig kränkning av den hennes integritet.

En spekulering från min sida är att Annika inte uppfattades som ett offer, hon har varit spak och kanske till och med försökt att slå tillbaka. Här har vi det klassiska attitydproblemet: den misshandlade kvinnan är en svag människa, hon kan inte vara stark. Och är hon det, då är det ju egentligen inte så illa ställt med henne. I övrigt är jag besviken över det korta domskälet. Motiveringen av brottsrubricering kan vara viktig när syftet med det nya brottet är att ”se helheten” och göra bedömningar i det ”enskilda fallet”.

Jag anser det vara svårt att säga vad brottsrubriceringen bör bli när inget fysiskt våld förekommit. Av rättsfallet framgår inte heller hur Annas livssituation i övrigt har sett ut. Med tanke på att påföljden ändå blev lika

hård som för vissa andra fall där fysiskt våld ingått, får man kanske vara nöjd. Förarbetena ger inga anvisningar vid fall som dessa. Kanske är det denna typ av situationer som alltid borde ge minimistraffet på sex månader, att det är här som brottet grov kvinnofridskränkning på så sätt får sitt avstamp.

Resonemanget i B 88-03 är detsamma som i fallet ovan, både av rätten som helhet och den skiljaktige. Vad jag däremot är tveksam till är tingsrättens åsikt om att 150 timmars samhällstjänst motsvarar sex månaders fängelse. De timmarna motsvarar en knapp månads ”vanligt” arbete.

7.2 Om gärningsbeskrivningarna

Jag har studerat stämningsansökningarna från fallen ovan. Vad jag kan säga om utformningen av själva gärningsbeskrivningarna är att många gärningar inte är preciserade till ett visst datum utan endast till månad och år.

Vanligaste preciseringen av plats för de brottsliga gärningarna är stad. I några fall anges även adressen för parets gemensamma bostad. I ett fall angavs det en hel kommun som plats för kränkningarna.⁷⁰

Alla gärningsbeskrivningar innehåller dock en tydlig beskrivning av vilken typ av brott som den tilltalade har begått. På detta sättet kan man alltid bestämma om en viss gärning ska falla inom brottet för grov kvinnofridskränkning eller om det är sådant delikt som ska prövas särskilt.

Det finns alltid, i de gärningsbeskrivningar som jag tittat närmare på, en utförlig beskrivning av hur våldet, hotet eller ofredandet gått till. Efter varje åtalspunkt finns även skador och andra effekter angivna.

⁷⁰ B 3389-04.

Någon kritik eller diskussion kring gärningsbeskrivningarnas utformning och precisionsgrad förekommer överhuvudtaget inte i något av fallen.

7.3 Slutsatser

Med kvinnofridsbrottet skulle det bli lättare att kartlägga det våld som förekommer inom nära relationer mellan en man och en kvinna. Begreppet närstående omfattar även relationen flickvän/pojkvän men brottsrubriceringen blir grov fridskränkning. Jag menar att alla parförhållanden, oavsett om man är sambos, gifta eller inget av det, ska hänföras till andra stycket i 4 kap. 4 a § BRB. Enligt min mening är det svårt att motivera att en före detta sambo eller make hänförs till paragrafens andra stycke medan ett vanligt parförhållande hamnar under första stycket. Varför fortfarande denna åtskillnad på 2000-talet?

Våldshandlingens karaktär överskuggas av de skador som offret synligt och faktiskt drabbats av. Således kan det av rätten anses vara måttligt våld att slå någon i ansiktet med knytnäven eller att dunka någons huvud in i en vägg. Detta i kombination med tre gärningar och mindre allvarliga skador rubriceras som misshandel av normalgraden som man kan få endast fyra månaders fängelse för. Jag vill ändå påstå att det skulle anses vara allvarligare om jag gick ut på stan en lördag kväll och gav en kvinna ett knytnävsslag samt dunkade hennes huvud mot en husvägg.

För att inte fokusera på de skador som målsäganden fått, borde ordet ”upprepade kränkningar” istället ändras till ”upprepade gärningar” (tillsammans med diverse ändringar av lagtexten i övrigt förstås). Då skulle man istället behöva se till rekvisitet om självkänsla där gärningarna bara behöver ”typiskt sett” leda till att denna skadas.

När gärningarna inte har bestått i något fysiskt våld är det heller inte, enligt den praxis jag studerat, att anse som en kränkning som varit ägnad att skada en persons självkänsla allvarligt. Fysiskt våld måste alltså ingå, annars är det ingen kränkning.

Man ska tydligen inte anmäla förövaren för tidigt! Helst ska man kanske vänta ett halvår tills man blivit misshandlad fler gånger, annars finns det risk för att domstolen inte tycker att det är särskilt allvarligt när man slagit näven i bordet efter redan en månad. Då räknas det som misshandel istället.

I uppsatsen har jag uteslutit frågor som rör påföljden men efter att ha läst dessa rättsfall måste något sägas om detta. I brottet grov kvinnofridskränkning ingår det gärningar som inbördes har olika straffvärde. I de fallen jag granskat har man gett den tilltalade fyra månaders fängelse om brottsrubriceringen blivit annat än grov kvinnofridskränkning. I övriga fall där kränkning anses ha förelegat har påföljden för det mesta blivit sex månaders fängelse. Vad jag här vill poängtera är att skillnader i vilka gärningar man utsatt en person för också ska synas i påföljden. I ett fall har gärningarna bestått i ett stort antal telefonsamtal. I ett annat fall rörde det sig om knytnävsslag och att dunka någons huvud mot golv, vägg och dörr. Båda fallen gav fyra månaders fängelse och rubricerades som misshandel. Jag kan i och för sig förstå problemet med att ge någon exempelvis åtta månaders fängelse för misshandel om praxis för kvinnofridsbrottet där våld ingår är sex månaders fängelse. *Men varför inte låta sex månaders fängelse för grov kvinnofridskränkning vara utgångspunkt i de fall där våld inte förekommit men där man kan se ett mönster upprepade kränkningar som skadat självkänslan?* På så sätt kan längre fängelsestraff utdelas när våldet bestått i knytnävsslag, våld vid graviditet, karatesparkar, m.m.

Detta leder in på nästa viktiga slutsats: ingen av gärningsbeskrivningarna innehåller något alternativt yrkande. Varför kunde inte åklagaren åtminstone påstå grov misshandel för det fallet att gärningarna inte kan rubriceras som

grov kvinnofridskränkning men där våldet ändå är grovt? ”Mina” rättsfall visar att våldet består av knytnävsslag i ansiktet, karatesparkar, bett, slag i magen vid graviditet, kast av person mot vägg och dunkningar av huvudet mot golv, vägg och dörr. I ett fall behövde en kvinna sjukskriva sig i två månader. Förvånansvärt är att örfilar och liknande typ av lindrigare våld förekommit i begränsad omfattning. Om jag inte fullständigt glömt bort mina kunskaper i straffrätt är våld mot kvinnor i nära relationer och andra anhöriga något som kan anses vara en försvårande omständighet eftersom det utgör en integritetskränkning. Sådana fall har jämförts med de situationer där olika tillhyggen eller vapen använts vid misshandeln.

Beträffande gärningsbeskrivningarna och den diskussion som fördes i kapitel fem, finns det inget i praxis som pekar på att domstolen gör någon skillnad på precisionskraven beroende på om det rör sig om misshandel inom nära relationer eller grov kvinnofridskränkning.

I två av rättsfallen sätts påföljden lägre än det egentliga straffvärdet eftersom det är lång tid sedan gärningarna begicks. För mig är denna slutsats juridiskt oklar. Det är allmänt känt att vårt svenska rättsväsende är överbelastat. Om kvinnan varit snabb med att anmäla mannen borde polis och åklagares långsamma utredning inte ligga henne till last!

7.3.1 Slutord: tänkvärt om rättvisa

Följande historia florerade flitigt i många e-mail för ett tag sen. Trots att det ska föreställas vara en sarkastisk parodi över hur våldtäktsmålen i Sverige går till, kunde jag inte låta bli att dras med i humorn kring den. Jag har låtit bli att redigera texten eftersom det blir roligare när det står i talspråk.

”Det var alltså en kompis till mig som blev utsatt för väpnat rån. Eller,

ja, kompis vet jag nu inte, men bekant. En bekant - det är ju inte vem som helst som blir utsatt för sånt ju.

Hur som helst, han var på väg hem från krogen en kväll när en maskerad kvinna kom ifatt honom bakifrån, tryckte en pistol i ryggen på honom och sa: pengarna eller livet!

Så han gav henne sin plånbok då. Hon blev fast sen och det blev rättegång och grejer.

Ja, alltså, det är ju säkert inget fel på honom, egentligen, men, jag menar, det är ju faktiskt ett par små saker man undrar över, faktiskt.

Jag menar, för det första: Vad i all sin dar gjorde han ute vid den tiden på natten?! Alltså, halv ett på natten, mitt i centrala Göteborg! Jag menar, lite får han ju faktiskt skylla sig själv också, va?

För det andra måste man ju säga att han var minst sagt utmanande klädd, alltså. Kritstrecksrändig kostym och slips och blanka skor, jag menar, vem som helst kunde ju se att han hade en plånbok, man behöver ju faktiskt inte gå runt och skylta med det på det där sättet! Men så gick det ju som det gick också, ju!

Och för det tredje: Varför gjorde han inget motstånd? Va? Okay, pistol i ryggen säger ni, men det visade sig senare att det bara var en vattenpistol! Hon hade inte alls haft för avsikt att skjuta honom eller någonting, men han lämnar villigt ifrån sig plånboken, sådär bara, utan vidare! Allt detta visar faktiskt mer än tydligt att han egentligen ville det själv!

Och det är ju inte så konstigt - alla människor har ju ett naturligt behov av att ge. Och speciellt män, jag menar, så har det ju varit ända från stenåldern att mannen har ett naturligt behov av att försörja en kvinna. Dessutom framkom det vid rättegången en hel rad förmildrande omständigheter som gjorde att straffet sänktes: För det första hade kvinnans försvarsadvokat kallat in några av hans kompisar som skulle vittna om hans karaktär. Han hade nämligen under kvällen vid flera tillfällen setts bjuda sina vänner på drinkar. Fullständigt strödde pengar omkring sig, gjorde han. Och det säger ju en hel del om hans karaktär, jag menar, han är sån, helt enkelt. För det andra så hade hon ju varit på samma krog då, och sett honom bjuda runt sig sådär. Och sen så gjorde han ju som sagt inget motstånd sen heller. Alltså, hur i all världen skulle hon plötsligt kunna förstå att han som verkat så positiv hela kvällen sedan plötsligt inte ville?

Ja, och sedan tog det hela ju inte så lång tid heller, han hann ju egentligen inte lida särskilt mycket. Försvarsadvokaten hade också kallat in en psykologisk expert som kunde vittna om en av de grundläggande biologiska skillnaderna mellan kvinnor och män; det är nämligen så att kvinnor helt enkelt behöver mer pengar än män - de har större pengdrift, som det heter på fackspråk. Jag menar, kvinnor ska ha till smink, mensskydd och behå, så är det bara, helt enkelt.

Jaja. Så det slutade med att hon frikändes, såklart. Lyckligtvis, får man ju säga. Jag menar, någon rättvisa måste det ju ändå finnas här i världen.”

Nu har min uppsats inte precis handlat om varken våldtäkt eller som ovan, om väpnat rån, men denna lilla historia gav mig en tankeställare. Första gången jag läste igenom den slutade jag att skratta efter exakt sista meningen.

Vad är rättvisa för Dig? Vad tror du rättvisa är för den kvinna som just nu ”fått sig en omgång” medan Du läste min uppsats?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1995:60	Kvinnofrid
Prop. 1997/98:55	Kvinnofrid
Prop. 1998/99:145	Ändringar av fridskränkingsbrotten

Litteratur

Brottsoffermyndigheten, Umeå, *Kvinnofrid – att förstå bakgrunden till mäns våld mot kvinnor och dess effekter. Ett utbildningsmaterial för personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården, socialtjänsten och kriminalvården* [av Gudrun Nordborg], Umeå, 2000

Eliasson, Mona, *Mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Natur och kultur, 1997

Heimer, Gun & Posse, Barbro, *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: studentlitteratur, 2003

Holmberg, Carin, 1993, *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma 1995

Holmberg, Carin & Enander, Viveka, *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess*. Lettland: Preses Nams, 2004

Holmqvist, Lena (red), *Brottsbalken – en kommentar. D 1 (1-12 kap): brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.* Stockholm: Norstedts juridik, 2002

Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*. Lund: 1980

Lundgren, Eva, *Slagen dam*, Stockholm: Fritze, 2001

Lundgren, Eva, *Våldets normaliseringsprocess*. Linköping: 2004

Nordh, Robert, *Praktisk process II. Processens ram i brottmål. Om gärningsbegreppet, ändring och justering av åtal, enskilt anspråk, etc.* Göteborg: Elanders Graphic Systems AB, 2002

Artiklar

Bergholtz, Gunnar, Åtal och kontradiktion –Marginalanteckningar till några nyare rättsfall. Festskrift till Per olof Bolding (s.1-17), Stockholm: Juristförlaget, 1992

Victor, Dag, Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar. 35 års utredande: en vänbok till Erland Aspelin (s.213-262), Malmö: 1996

Wennberg, Suzanne, Grov kvinnofridskränkning – en annorlunda brottskonstruktion. Svensk Juristtidning, 2000

BRÅ-rapporter

Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer/[Författare: Mikael Rying], Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ): Fritze, 2001:14

Grov kvinnofridskränkning: en kartläggning, Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ): Fritze, 2000:11

Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning/[Författare: Lotta Nilsson], Brottsförebyggande rådet (BRÅ), 2002:14

Internet

<http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> (besökt 2005-04-26)

Rättsfallsförteckning

Nytt Juridiskt Arkiv

NJA 1991 s.83
NJÄ 1992 s.446
NJÄ 1999 s.102
NJÄ 2003 s.144
NJÄ 2004 s.97

RH

RH 2003:11 Hovrätten för Västra Sverige
RH 2004:48 Svea hovrätt

Övriga rättsfall från hovrätterna

B 3307-03 Hovrätten för Västra Sverige
B 1006-05 Svea hovrätt
B 3389-04 Svea hovrätt
B 2703-03 Hovrätten för Västra Sverige
B 88-03 Hovrätten för nedre Norrland
B 6018-03 Svea hovrätt
B 4751-04 Svea hovrätt